

Jacco Doppenberg

‘Time you an me was akwainted’

In de rubriek ‘In de Kast’ bepleiten uiteenlopende figuren uit de wereld der letteren waarom een bepaalde tekst of auteur opnieuw de volle aandacht verdient. Ditmaal houdt literatuurlijfhebber Jacco Doppenberg een warm en bevlogen pleidooi voor John Dos Passos’ roman *Manhattan Transfer*. De roman beschrijft de roerige jaren voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in New York. Een periode waarin de stad geen tijd heeft voor een pas op de plaats, zoals Dos Passos daar evenmin tijd voor maakt in zijn beschrijving van de stad met haar vele inwoners die allen op zoek zijn naar een beter leven. *Manhattan Transfer* is volgens Doppenberg niet zomaar een roman, maar is net als New York zelf een smeltkroes en een kakofonie van stemmen. Een roman die niet onderdoet voor *Ulysses* of *The Great Gatsby*, en ook in 2016 nog actueel en boeiend is.

De literatuur kent van die boeken die op alle canonieke lijstjes voorkomen, maar die door niemand ooit worden gelezen. *Manhattan Transfer* (1925) van John Dos Passos is zo’n boek.

Ik las *Manhattan Transfer* in de zomer van 2015, tijdens een vakantie in Porto. John Dos Passos is een Amerikaanse schrijver van Portugese afkomst, vandaar dat dit boek nogal prominent in het schap stond bij Livraria Lello, Portugals beroemdste boekwinkel en de inspiratie voor de boekwinkel uit de Harry Potterboeken, Flourish and Blotts. Misschien kwam het door het feit dat elk boek dat je koopt in deze winkel aanvoelt als een magisch geschenk, maar ik viel meteen als een blok voor deze roman. Het was echt zo’n boek dat eigenlijk wereldberoemd had moeten zijn, zoals *Ulysses* (1922) (waarmee het thematische en stilistische gelijkenissen vertoont) of *The Great Gatsby* (1925) (dat, op een totaal andere wijze, eigenlijk hetzelfde boek is) – maar dat werd het niet. Als Dos Passos geen (halve) Portugees was geweest, en als ik niet in Porto vakantie had gevierd, had ik het boek waarschijnlijk nooit gelezen.

Over context gesproken: zelden had de paratekst van een boek zoveel invloed op de lezing ervan. De omslag van mijn versie, een deel van de Modern Classicsreeks van Penguin, toont een schilderij van de Engelse kunstenaar Edward Burra, getiteld ‘Silver Dollar Bar’, in een stijl die mij als leek aan Picasso deed denken, waarop mensen van alle rassen en geslachten en met allerlei beroepen (maar voornamelijk zeelui) staan afgebeeld terwijl ze in een café staan te drinken, roken en praten. Het is vol in het café, en de gezichtsuitdrukkingen van de bezoekers variëren van opwinding en vrolijkheid tot eenzaamheid of zelfs angst. Dit schilderij zette voor mij de toon.

Manhattan Transfer kent, zoals de titel suggereert, een belangrijke rol toe aan de stad New York, en maakt een vliegende start in die in vele opzichten zo opwindende jaren voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, toen de Verenigde Staten als energieke gangmaker de vooruitgang de nieuwe eeuw in sleurde, toen de American Dream nog springlevend was en New York als gevolg daarvan overspoeld werd met immigranten uit de Oude Wereld. Die bruisende vitaliteit is de drijvende kracht achter Dos Passos' roman en zorgt voor een narratief dat de vaart er 350 pagina's lang in weet te houden. *Manhattan Transfer* heeft weinig geduld voor psychologische uitweidingen, zoals ook de stad geen tijd heeft voor een pas op de plaats: in de eerste plaats *gebeuren* er dingen. Bovendien zijn er zoveel personages en lopen er zoveel verhaallijnen door elkaar dat de structuur veel weg heeft van een collage, en ook hierin wordt het karakter van de stad accuraat weergegeven, met zijn honderdduizenden mensen die allemaal naast en door elkaar leven, en zijn vluchtige ontmoetingen. Dat wil niet zeggen dat de roman oppervlakkig is, maar dat de informatie wordt overgedragen door middel van beschrijvingen en vooral dialogen. Veel van de technieken die Dos Passos gebruikt, lijken uit de filmwereld te komen: zo leidt hij elk hoofdstuk in met een korte schets, een weergave van de plaats van handeling, waarbij je je voor kunt stellen hoe de verteller als een camera boven de set zweeft. Dit levert vaak prachtige beelden op: in het eerste hoofdstuk wordt Ellis Island, waar de immigranten aankomen om door de douane gecontroleerd te worden, als volgt beschreven:

Three gulls wheel above the broken boxes, (...) spoiled cabbage heads that heave between the splintered plank walls, the green waves spume under the round bow as the ferry (...) settles slowly into the slip. Gates fold upwards, (...) men and women press through the manuresmelling wooden tunnel of the ferryhouse, crushed and jostling like apples fed down a chute into a press. (Dos Passos 2000: 15)

Mensen die als appelen een pers binnenvallen om tot moes vermalen te worden: een even mooi als afschuwelijk beeld, maar het is de realiteit van het New York dat Dos Passos schetst. De meeste mensen verdwijnen in de smeltkroes van de stad zonder ooit in staat te zijn zich aan de massa te onttrekken. De droom van een nieuwe start blijkt een illusie; de oude vooroordelen en machtsverhoudingen zijn grotendeels intact gebleven. Toch zorgt het ook voor optimisme, dit leven in de schaduw van grootsheid, zoals de titel van een hoofdstuk zegt: 'One More River to Jordan'. Manhattan is niet alleen een vampier; het is ook een magneet voor al die mensen die van over de wereld naar New York zijn gekomen op zoek naar 'the center of things', zoals verschillende personages het uitdrukken, en er vrijheid, gelijkheid en onbegrensde mogelijkheden hopen te vinden. Het gebruik van dergelijke typisch Amerikaanse concepten zorgde ervoor dat *Manhattan Transfer* me deed denken aan de televisieserie *Mad Men*, waarin protagonist Donald Draper dezelfde idealen gebruikt om reclamecampagnes aan fabrikanten te verkopen.

Ook op literair vlak valt er genoeg te genieten, vooral in de vele kleine, vaak tragicomische scènes of schetsen, zoals deze, wanneer personage Ed Thatcher in het ziekenhuis zijn vrouw Susie en hun pasgeboren kind komt opzoeken:

'How can you tell them apart nurse?' 'Sometimes we cant,' said the nurse, stretching her mouth in a smile. Susie was lookin querulously into the minute purple face. 'You're sure this is mine.' 'Of course.' 'But it hasn't any label on it.' 'I'll label it right away.' 'But mine was dark.' Susie lay back on the pillow, gasping for breath. [The nurse said:] 'She has lovely little light fuzz just the color of your hair.' Susie stretched her arms out above her head and shrieked: 'It's not mine. It's not mine. Take it away... That woman's stolen my baby.' 'Dear, for Heaven's sake! Dear, for Heaven's sake!' He tried to tuck the covers about her. 'Too bad,' said the nurse, calmly, picking up the basket. 'I'll have to give her a sedative.' (Dos Passos 2000: 18)

Of Phil Sandbourne, een architect met een idealistische inslag en grootse plannen voor zijn stad, die ernstig gewond raakt wanneer hij op straat afgeleid wordt door de blik van een vrouw en door een auto overreden wordt; of Stan Emery, geboren in een rijke familie, die besluit van falen zijn roeping te maken: 'Why the hell does everybody want to succeed? [To fail] is the only sublime thing,' (Dos Passos 2000: 163) en ontstellende hoeveelheden sterke drank achterover slaat. *Manhattan Transfer* zit vol met dergelijke personages en scènes.

Manhattan Transfer wordt vaak gezien als een stilistisch voorproefje voor Dos

Passos' latere U.S.A.-trilogie en er wordt dan ook lustig op los geëxperimenteerd: met de hierboven al genoemde collagetechniek en *camera eye*, maar ook door delen van het narratief als krantenkoppen of -artikelen vorm te geven of door de mensen uit de verschillende wijken elk in hun eigen accent te laten spreken: "What time's it?" [Ellie] asked a broadchested wise guy. "Time you an me was akwainted, sister..." (Dos Passos 2000: 275); en even later hoort Ellie een meisje zeggen: "Did ye see that sap was dancing wid me? ... He says to me the sap he says See you later an I says to him the sap I says see yez in hell foist... an then he says, Goily he says..." (Dos Passos 2000: 275). Het is duidelijk: hier is Ellie in Little Italy aanbeland.

Jay McInerney geeft in zijn voorwoord in de Penguineditie van het boek (waarin hij zijn bewondering niet onder stoelen of banken steekt) een mogelijke verklaring voor het feit dat *Manhattan Transfer* zo onbekend is gebleven, namelijk dat de literaire canon wordt gedomineerd door boeken waarin het individu centraal staat, terwijl Dos Passos probeerde de tijd en de maatschappij waarin hij leefde vast te leggen. Een andere verklaring, die specifiek gericht is op de Nederlandse lezer, wordt gegeven door Cees Koster, die in zijn artikel 'Non-Translation as an Event. The Reception in the Netherlands of John Dos Passos in the 1930s' uitlegt hoe een wantrouwen richting Amerikaanse literatuur in het algemeen, en de aversie van criticus Jeanne van Schaik-Willing jegens *Manhattan Transfer* in het bijzonder, het literaire klimaat in Nederland ongeschikt maakten voor een (positieve) receptie van Dos Passos' werk. (Overigens verscheen in 1985 wel degelijk een Nederlandse versie van de roman, vertaald door Guido Golúke.) Maar schrijvers als Ernest Hemingway,¹ D.H. Lawrence² en Jean-Paul Sartre³ waren het er allemaal over eens dat Dos Passos een prestatie van formaat leverde met het schrijven van deze roman, en ik sluit me graag bij hen aan: het is een van de rijkste boeken die ik de afgelopen jaren las.

Dos Passos schept een eigen, zelfstandig functionerende wereld, een stad met al

*'Het was echt zo'n boek
dat eigenlijk
wereldberoemd had
moeten zijn, zoals
Ulysses (1922) (waarmee
het thematische en
stilistische gelijkenissen
vertoont) of The Great
Gatsby (1925) (dat, op
een totaal andere wijze,
eigenlijk hetzelfde boek is)
– maar dat werd het niet.'*

- 1 Die in een brief aan Dos Passos op zijn kenmerkende beschaafde manier schreef: 'Poop on any literary advice in my letter. Christ knows you need advice less than anybody in country (or city).' (Hemingway 1932)
- 2 Over *Manhattan Transfer*: 'The best modern book about New York that I have read.' (Geciteerd in Maine 1988: 71)
- 3 Die in zijn essay 'On John Dos Passos and 1919' Dos Passos 'the greatest' author of our time' noemt. (Geciteerd in Maine 1988: 168)

haar diversiteit en tragikomedie; een wereld die bij mij echter voortdurend associaties aan andere culturele uitingen oproept, zoals een goede roman doet. *Ulysses* werd al genoemd; het werk van Charles Dickens komt in me op, waarin de stad eveneens vaak het ultieme personage is; *Bright Lights, Big City* (1984) van Jay McInerney; *American Psycho* (1991) van Bret Easton Ellis en zoveel andere boeken die elk op hun eigen manier een liefdesverklaring aan New York zijn. De wereld van de succesvolle stedelingen doet denken aan de glitterende feesten uit *The Great Gatsby*; de eenzaamheid van de achterblijvers lijkt op die van de protagonist in Orhan Pamuks *A Strangeness in My Mind* (2014) of die in de film *Taxi Driver*. Af en toe voelt *Manhattan Transfer* als een van die populaire kostuumdrama's van Netflix of HBO, *Mad Men* of *Boardwalk Empire*, en de beschrijvingen van het immigrantenbestaan, van jonge mannen en vrouwen die met maar één ding bezig zijn – *moving up in the world* – doen denken aan het tweede deel van *The Godfather*. *Manhattan Transfer* is daarmee niet zomaar een roman: het is een smeltkroes, het lijkt op New York, het is New York, de stad treffend verbeeld, een kakofonie van stemmen en geluiden, in alle denkbare accenten en op alle mogelijke toonhoogtes, in verschillende stijlen die op verschillende manieren literair het spits afbijten, een opwindende mix in een boek over migratie en integratie dat (het kan niet vaak genoeg gezegd worden) ook anno 2016 nog even actueel en boeiend is.

Literatuur

Dos Passos, J., *Manhattan Transfer*, New York 1925. (Editie: 'Penguin Modern Classics', 2000)

Koster, C., 'Non-translation as an event. The reception in the Netherlands of John Dos Passos in the 1930s'. In: Ton Naaijken (ed.), *Event or Incident – On the Role of Translations in the Dynamics of Cultural Change*, Bern 2010: 29-45.

Maine, B. (ed.), *John Dos Passos. The Critical Heritage*, London and New York 1988.

Hemingway, E., 'This Day in Letters. 12 April (1932): Ernest Hemingway to John Dos Passos', *The American Reader*, beschikbaar via: <http://theamericanreader.com/12-april-1932-ernest-hemingway-to-john-dos-passos/> (04-10-2016)